

FRAXINUS

DETERMINATIETABEL

Deze determinatietabel voor de in Nederland voorkomende essen is gebaseerd op die van dr. B.K. Boom, Nederlandse Dendrologie, 12de druk (1982). Soorten die nauwelijks in Nederland voorkomen zijn weggelaten. Dit zijn: *Fraxinus anomala* WATS. (Poort Bulten), *F. berlandieriana* DC. (Wageningen), *F. chinensis* ROXB. (Doorn, Wageningen), *F. cuspidata* TORR. (Wageningen), *F. hopeiensis* TANG (Wageningen), *F. lanuginosa* KOIDZ. (Doorn), *F. longicuspis* SIEB. & ZUCC. (Wageningen), *F. mandshurica* RUPR. (Doorn, Wageningen), *F. nigra* MARSH. (Wageningen), *F. paxiana* LINGELSH., *F. platypoda* OLIVER (*F. spaethiana* LINGELSH.) (Den Haag, Wageningen), *F. potamophila* HERDER (*F. sogdiana* AUCT. non BUNGE) (Doorn), *F. profunda* (BUSH) BUSH (*F. tomentosa* MICHX. F.), *F. quadrangulata* MICHX. (Doorn, Wageningen), *F. retusa* CHAMP. (Wageningen) en *F. rhynchophylla* HANCE (Doorn).

1. tabel naar bladkenmerken 2
- tabel naar winterkenmerken 14
2. bladeren enkelvoudig of 3(-5)-tallig 3
- bladeren geveerd 4
3. knoppen zwart, tegenoverstaand (bij snel groeiende takken soms iets verschoven); blaadjes ovaal-langwerpig, tanden aanliggend **excelsior** L. (8)
- knoppen donkerbruin, vaak in kransen van drie; blaadjes lancetvormig, tanden afstaand **angustifolia** 'Monophylla' (8)
4. (2). blaadjes zittend 5
- blaadjes (soms zeer kort) gesteeld 6
5. boom (3) of struik (1) met kale, dunne twijgen; blaadjes 5-9, 0,5-5 cm, grof gekarteld; spil gevleugeld - W.-Himal., N.-Afrika; ing. ca. 1855-Fr., IV .. **xanthoxyloides** (G. DON) DC.
- '**Dumosa**' (*F. xanthoxyloides* var. *dumosa* (CARR.) LINGELSH.), struikachtig; blaadjes 5-15 cm, eirond; meestal op hoogstam (geënt); cult. 1865-Fr.
- blaadjes groter dan 4 cm; spil niet gevleugeld 6
6. blaadjes 3-7 (zelden 9) 7
- blaadjes 9-13 (zelden 7) 8
7. boom (3); blaadjes 3-5, 3-8 cm, lancetvormig, toegespitst, grof en scherp gezaagd, kaal - W. - en C.-Azië; cult. 1887-Fr., IV **angustifolia** VAHL subsp. **syriaca** (BOISS.) YALT.
- Zie ook *F. velutina* TORR. (13).
- boom (1) met behaarde donkergrijze twijgen en knoppen; blaadjes 7 (-9), 8-16 cm, alle ong. even groot, bovenzijde later kaal, onderzijde aanvankelijk dicht viltig - Westelijke V.S.; cult. 1872-D. (*F. oregona* NUTT., *F. washingtonii* HORT.), IV **latifolia** BENTH.
- '**Glabra**' (Lombarts 1957), scheuten donker; bladeren lichtgroen.
8. boom (1) met ronde kroon, kale grijze twijgen en zwarte, ongeveer tegenoverstaande knoppen; blaadjes 9-11, 5-8 cm, lancetvormig, toegespitst, fijn gezaagd, onderzijde op de nerven behaard; spil met een open groef; bloemen in pluimen - Eur., W.-Azië; lang in cult., IV **excelsior** L. - Gewone es
1. Vormen met treurende groeiwijze:
- '**Pendula**' - Treur-es - meestal als prieelboom; vrl. (vruchten veel); cult. 1725-E. - '**Pendulifolia Purpurea**', treurvorm; jonge schot bruin getint; cult. 1864-Fr. - '**Heterophylla Pendula**', treurvorm; bladeren enkelvoudig of 3-tallig; cult. 1898-D.

2. Overige vormen:

'**Globosa**', gedrongen, bolvormige struik, vaak op halfstam; soms met forsere takken; vrl. (vruchten weinig of geen); cult. 1889-D. - '**Atlas**' (Van 't Westeinde), kroon smal ovaal, takken stijf opgaand; mnl.; cult. 1971-N. - '**Altena**' (Van 't Westeinde), kroon vrij breed; bladsteel behaard; mnl.; cult. 1967-N. - '**Doorenbos**' (Doorenbos), brede kroon; twijgen olijfgroen; vrl.; cult. 1942-N. - '**Eureka**' (Van der Have), brede, kegelvormige kroon; twijgen grijsgroen; vrl. (vruchten weinig of geen); orig. 1928-N., cult. 1949-N. - '**Geessink**' (Geessink), smalle, opgaande kroon; twijgen geelgroen; vrl. (vruchten weinig of geen); cult. ca. 1955-N. - '**Westhof's Glorie**' (Van 't Westeinde), kroon rond; twijgen groen; jonge schot donkerbruin; vrl. (vruchten zeer weinig); cult. 1949-N. - '**Eldik**' (NAKB), kroon eirond met doorgaande koptak; bladeren groot, blaadjes tamelijk ver uiteen aan slingerende bladspil; mnl.; cult. 1981-N. - '**Grift**' (NAKB), piramidale kroon met doorgaande koptak en rechte stam; blaadjes vlak, 7-9, ovaal, topblad groot; vrl. (vruchten weinig); cult. 1981-N.

3. Vormen met afwijkend blad:

'**Diversifolia**' (*F. e.* var. *monophylla* (DESF.) G.&G., *F. veltheimii* HORT. non DIECK) - Eenbladige es - blaadjes 1(-5), dof groen; mnl.; cult. 1789-Eng. - '**Hessei**' (Hesse), als vorige met glimmend blad; cult. 1937-D. - '**Asplenifolia**', blaadjes van normaal tot lijnvormig; cult. 1864-D. - '**Erosa**', als vorige met ingesneden en soms opstaande bladrand; cult. 1806-D. - '**Crispa**', langzaam groeiend met dicht opeenstaande, gekroesde blaadjes; cult. 1788-Eng.

4. Vormen met gele twijgen:

'**Jaspidea**' - Goud-es - boom met normale groeiwijze; twijgen geel; blaadjes vanaf augustus geel verkleurend; vrl. (vruchten zeer veel); cult. 1802-Fr. - '**Aurea**', als vorige, maar aanmerkelijk minder hoog; blaadjes later geel verkleurend dan 'Jaspidea'; vrl. (vruchten zeer weinig); cult. 1807-N. - '**Allgold**' (NAKB), als 'Jaspidea', maar minder hoog; blaadjes groenig geel, in de herfst geel; vrl. (vruchten zeer weinig of geen); cult. 1989-N.

5. Vormen met afwijkende bladkleur:

'**Argenteovariegata**', blaadjes witbont; cult. 1770-Eng. - '**Aureovariegata**', blaadjes geelbont; cult. 1770-Eng. - '**Punctata**', blaadjes gespikkeld; cult. 1864-D.

- boom (1) met bruine knoppen, vaak in kransen van drie; blaadjes (7-)9-13, lancetvormig(-eirond), spits gezaagd, kaal of langs de middennerf behaard ("oxycarpa"); bloemen in trossen - Z.-Eur., W.-Azië; cult. sedert Oudheid (*F. oxycarpa* WILLD., *F. rotundifolia* MILL.), IV **angustifolia** VAHL

'**Aurea Pendula**' (*F. excelsior aurea pendula* LOUD.), treurvorm met gele twijgen en ovale blaadjes; cult. 1838-Eng. - '**Elegantissima**', kroon los; blaadjes smal, wijd uiteen, scherp gezaagd; mnl.; cult. 1884-D. - '**Lentiscifolia**', kroon los; blaadjes 7-11, wijd uiteen, grof en scherp gezaagd; cult. 1809-Fr. - '**Monophylla**' (*F. veltheimii* DIECK non HORT.), knoppen bijna zwart; blaadjes 1(-3); mnl.; cult. 1889-D. - '**Pendula**', treurvorm met lancetvormige blaadjes; cult. 1889-D. - '**Raywood**' ('Flame', 'Wollastonii'), blaadjes smal, vroeg in de herfst violet verkleurend; kroon breed, min of meer open; mnl.; cult. 1920-Austral. - '**Pleinweg**' (Vink), stevige boom met rechte stam en eivormige, min of meer open kroon; blaadjes smal, lang, hoofdnerf geelgroen; mnl.; cult. vóór 1950-N. - '**Rotundifolia Pendula**'*, takken aan de top overhangend; blaadjes ovaal; cult. 1833-D. - '**Parvifolia**'* (*F. rotundifolia* HORT. non MILL.), blaadjes 1-3 cm, eirond-ovaal; cult. 1768-Eng. - '**Moraine**' (Siebenthaler), behoort waarschijnlijk hiertoe, i.p.v. tot *F. holotricha*; kroon opgaand, ovaal; blad kaal, lang aan de boom blijvend en geel verkleurend, blaadjes 7; vrl. (vruchten weinig of geen); cult. 1957-VS.

F. holotricha KOEHNE (? *F. pallisae* WILLMOTT), afwijkend: blad en bladspil geheel behaard; cult. 1906-Berlijn, ?Balkan.

De cultivar 'Moraine', die tot *F. holotricha* wordt gerekend, behoort hier niet toe. Zie onder *F. angustifolia*.

9. (4). blaadjes (3-)5(-7); bloei eidelings, met kroonbladen; stam glad 10
- blaadjes 7-9; bloei zijdelings, zonder kroonbladen; stam gevoerd 12
10. struik (2), twijgen dun, met klierharen; knoppen grijs, bekleerd; blaadjes 5-7, zittend, nauwelijks gezaagd - Japan, China, ing. 1878-Eng. (*F. mariesii* HOOK. F.), V **sieboldiana** BLUME
- blaadjes gesteeld (> 2 mm) 11
11. boom (1) met brede kroon, kale grijsgroene twijgen en donkergrijze knoppen; blaadjes 7, 3-8 cm, fijn gezaagd; spil bruin behaard - Z.-Eur., W.-Azië; lang in cult., V-VI **ornus** L. - Pluim-es

'**Anita**' (Van Eeten/NAKB), kroon piramidale; blaadjes lancetvormig; vrl. (vruchten weinig of geen); cult. 1981-N. - '**Arie Peters**' (Van Eeten/NAKB), kroon breed ovaal; blaadjes eivormig; bloemen talrijk, soms nabloei in de herfst; vrl. (vruchten weinig of geen); cult. 1981-N. - '**Rotterdam**' (Vink), kroon breed piramidale; blaadjes donkergroen; bloemen over de gehele lengte van de twijg, zeer talrijk; mnl.; cult. 1966-N. - '**Angustifolia**' (*F. o.* var. *angustifolia* TEN.), blaadjes smal lancetvormig, gekarteld; cult. 1831.

- struik (2), tweehuizig; knoppen bruin tot zwart; blaadjes 5(-7), 2-4 cm, eirond-ruitvormig, gezaagd - N.-China; ing. 1881-VS., V **bungeana** DC.
- 12. boom (1) met kale twijgen en stompe, brede, bruine knoppen, zijknoppen vrijwel geheel in de bladoksels; verscholen; blaadjes 7(-9), 6-15 cm, eirond, hangend, steel > 5 mm, onderzijde witachtig - C.- en O.N.-Am.; ing. 1723-Eng., IV-V **americana** L. - Witte es

'**Asciadiata**', blaadjes 5, breed eirond, lang toegespitst, basis breed afgerond of pijpvormig vergroeid; curiositeit; cult. ca. 1910 - '**Autumn Applause**' (Wandell), kroon breed en dicht; bladeren hangend, donkergroen, in de herfst

¹⁾ Botanische Tuinen van de Landbouwniversiteit, Wageningen.

kastanjebruin; mnl.; cult. 1975-VS. - 'Autumn Purple' (McKay/Cole), kroon ovaal; bladeren in de herfst dieppurper tot mahoniebruin; mnl.; cult. vóór 1956-VS. - 'Champaign County' (Wandell), kroon dicht en compact; jonge bladeren bronskleurig robijnrood, later donkergroen; cult. 1975-VS. - 'Manitou' (Sheridan Nurs.), opgaande groeiwijze, later breder; cult. 1975-Can. - 'Rosehill' (Asjes), sterk groeiend met regelmatige kroon; bladeren donkergroen, in de herfst bronskleurig bruin; mnl.; cult. 1965-VS.

- knoppen spits, zijknoppen goed zichtbaar; twijgen meestal behaard 13
- 13. boom (1); blaadjes (5-)7(-9), zittend, langwerpig, toegespitst, spil gevoord - N.O.-VS.; ing. 1783-Eng., IV-V **pennsylvanica** MARSH.

var. **subintegerrima** (VAHL) FERN. - Groene es - vrijwel geheel kaal, bladeren grasgroen; ing. 1785-Fr. - 'Albomarginata', blaadjes wit of geelachtig gerand; cult. 1865-D. - 'Aucubifolia', blaadjes met gele vlekken; cult. 1864-D. - 'Helvoirt' (Dorschkamp), vrij smal opgaande kroon; bladeren 25-30 cm, blaadjes 5-9, langs de middennerf behaard; scheut olijfgroen, snel kaal; knoppen roestbruin; cult. ca. 1982-N. - 'Zundert' (Lombarts), kroon opgaand, smal ovaal, takstand ijl; mnl.; cult. ca. 1950-N. - 'Emerald' (Schlepfer/Marshall), kroon breed piramidaal; blaadjes glimmend donkergroen mnl.; cult. 1972-VS. - 'Honeyshade' (Klehm), snel groeiende boom, kroon breed piramidaal; blaadjes 7-12, glanzend; mnl.; cult. 1973-VS. - 'Kindrid' (Gilbertson/Cross Nurs.), boom met ronde kroon; blaadjes glanzend donkergroen, dik; mnl.; cult. 1979-VS. - 'Marshall Seedless' (Porter/Marshall-Walton), boom met opgaande vertakking; blaadjes 5-9, 7-12 cm, glanzend donkergroen; mnl.; cult. 1959-VS. - 'Newport' (Conner/Baily Nurs.), boom met rechte stam en breed ovale kroon; mnl.; cult. 1978-VS. - 'Patmore' (Patmore), snel groeiende boom, kroon ovaal tot rond; mnl.; cult. 1978-VS. - 'Summit' (Seifert/Summit Nurs.), opgaande boom met doorgaande harttak, kroon ovaal; blaadjes elliptisch, 8 cm, glanzend; vrl.(vruchten weinig); cult. 1948-VS.

F. biltmoreana BEADLE, afwijkend: blaadjes 7-9(-11), eirond, groot, met witte onderkant; scheut en bladsteel dicht behaard - Z.O.-VS.; ing. ca. 1900-Eng.

- boom (1), blaadjes 5, 3-7 cm, kort gesteeld, omgekeerd eivormig; scheut dun, 2-4 mm - Z.W.-VS. **velutina** TORREY
- 14. (1). twijgen dunner dan 5 mm 15
- twijgen dikker dan 5 mm 17
- 15. dichte struik, vaak als halfstam; schors gevoord **xanthoxyloides** (5a)
- open struik met gladde stam 16
- 16. knoppen grijs, beklieerd **sieboldiana** (10a)
- knoppen bruin **bungeana** (11b)
- 17. knoppen behaard 18
- knoppen kaal, soms schilferig 19
- 18. twijgen behaard; knoppen bruin **latifolia** (7b)
- twijgen kaal; knoppen grijs **ornus** (11a)
- 19. knoppen zwart, tegenoverstaand **excelsior** (8a)
- knoppen bruin, indien vrijwel zwart dan kransen van drie 20
- 20. twijgen groengrijs; knoppen in kransen van drie **angustifolia** (8b)
- twijgen bruin; knoppen tegenoverstaand 21
- 21. knoppen stomp, zijknop grotendeels omsloten door het bladlitteken **americana** (12a)
- knoppen spits, zijknop boven het bladlitteken **pennsylvanica** (13a)

Verklaring:

boom (1) = 1ste grootte, hoger dan 12 m	bloeitijd IV = april
boom (2) = 2de grootte, 6-12 m	bloeitijd V = mei
boom (3) = 3de grootte, lager dan 6 m	bloeitijd VI = juni
struik (1) = 1ste grootte, hoger dan 6 m	
struik (2) = 2de grootte, 1-4 m	
struik (3) = 3de grootte, 0,5-1 m	

*) Aangezien de naam *Fraxinus rotundifolia* een synoniem is van *F. angustifolia*, kunnen de namen die voorheen bekend stonden als *F. rotundifolia* en *F. rotundifolia* 'Pendula' niet zo blijven heten. Voor deze bomen worden hier respectievelijk de namen *F. angustifolia* 'Parvifolia' en *F. angustifolia* 'Rotundifolia Pendula' voorgesteld, om de continuïteit met de oude nomenclatuur te handhaven. Ze zijn niet algemeen in cultuur.

LITERATUUR:

MCARDLE, A.J. and F.S. SANTAMOUR JR., 1984. Checklist of cultivars of European Ash (*Fraxinus*) species. Journ. of Arboriculture 10.
 SANTAMOUR JR., F.S. and A.J. MCARDLE, 1983. Checklist of Cultivars of North American Ash (*Fraxinus*) species. Journ. of Arboriculture 9.
 Zie voorts voor geraadpleegde literatuur blz. 29 en 39.